

JAARGANG 138 JUNI 2022 • NR 2922

DE OUD-KATHOLIEK

TIJDSCHRIFT VOOR DE OUD-KATHOLIEKE KERK VAN NEDERLAND

BUITEN

THEMA

- 3 COLUMN: 'NAAR BUITEN'
PAULINE WESEMAN
- 4 EEN THEOLOGIE VAN DE HUT
MARIECKE VAN DEN BERG
- 14 MET JE VOETEN IN DE MODDER
VERBINDING ERVAREN
LEONIE VAN STRAATEN
- 21 IN BEELD: PESTHUISJE
JURY SMIT
- 22 BUITENSPELEN IN DE MOESTUIN
KINDERBOEK VAN
VORMGEVER JET FRENKEN
- 6 INTERVIEW: DE BROERS BROMMET
ZETTEN ZICH IN VOOR SEKSUELE
PLURIFORMITEIT
JURY SMIT
- 10 VIJFHONDERD JAAR PAUS ADRIAAN VI
JAN HALLEBEEK
- 12 INTERVIEW: PETER-BEN SMIT LEVERT EEN
UNIEKE BIJDRAGE AAN HET GENDER-
DEBAT LISA BAKKER
- 16 MARISKA TEUBEN TEKENT HEDEN-
DAAGSE HEILIGEN
LISA BAKKER
- 20 BOEKBESPREKING: ZONDAGMORGEN
JOHANNES VAN RIESSEN
- 23 INTERNATIONAAL OUD-KATHOLIEKEN
CONGRES

REDACTIONEEL

Buiten

De een trekt er het liefst op uit – de deur uit, de hort op – de ander is meer een binnenblijver – in een pyjama met een goed boek op de bank. Tijdens diverse lockdowns hebben binnen en buiten nieuwe gevoelswaarden gekregen. Diverse bijdragen in dit nummer verkennen de relatie tussen binnen en buiten.

Theologe Mariecke van den Berg verkent de waarde van de hut, een plek waar je zowel binnen als buiten bent. Priester Leonie van Straaten verkent de spiritualiteit van buiten zijn op een stormachtige dag. En ook onze vaste columniste, Pauline Weseman, wordt in beweging gezet door dat schijnbaar eenvoudige verlangen dat ze bij iemand tegenkwam: 'Ik wil naar buiten'.

Verder in dit nummer: een interview met de broers Paul en Frits Brommet (resp. oud-katholiek priester en protestants predikant) over de ervaringen van oudere LHBTI-personen; een bijdrage over Utrechter Adriaan Boeyens, beter bekend als de vijfhonderd jaar geleden tot paus gekozen Adrianus VI; en een interview met de Utrechtse oud-katholieke kunstenares Mariska Teuben over haar 'moderne heiligen'.

Tot zover dit nummer; nu nog iets over het vervolg. Sinds 2020 verschijnt *De Oud-Katholiek* niet zesmaal maar viermaal per jaar. Tegelijkertijd werd de landelijke website van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland vernieuwd en werd de frequentie van verschijnen van de online nieuwsbrief verhoogd. Als redactie delen wij de visie van het Collegiaal Bestuur dat de website en de nieuwsbrief de centrale plekken worden voor actualiteiten, columns, interviews, recensies en achtergrondartikelen. Daarom zal de huidige 138^e jaargang van *De Oud-Katholiek* de laatste zijn in gedrukte vorm. In december verschijnt daarvan het derde en laatste nummer, dat we extra mooi gaan maken. De online nieuwsbrief zal in 2023 doorgaan onder de titel van *De Oud-Katholiek* en zet de jaargangnummering voort. De redactie bezint zich momenteel op een vorm om wellicht ook offline, in een nieuwe vorm, acte de présence te geven als Oud-Katholieke Kerk.

COLUMN

Naar buiten

Voor een reportage over de opkomst van christelijke leefgemeenschappen interviewde ik vorig jaar de veertigjarige Joris. Hij overwoog zich aan te sluiten bij De Huijberg in Huijbergen, een woongroep met een ecologisch duurzaam ideaal en een moestuin. Terwijl Joris stralend de aardappelen pootte, vertelde hij dat hij voorheen als webdesigner werkte, de hele dag achter het scherm zat, op kantoor. 'Ik wilde naar buiten,' zei hij. Dat verlangen leidde tot opleidingen in kruiden- en natuurgeneeskunde, tot bewustzijnscoach en yogaleraar. Na een rondreis koos hij nu De Huijberg om 'wortel te schieten' en vooral veel buiten te kunnen zijn. Hij bezat niet meer dan een gitaar, fiets en 'dingen in twaalf dozen'.

Dat schijnbaar eenvoudige verlangen – 'ik wil naar buiten' – dat dit alles in beweging zette, raakte mij. In mijn journalistieke zoektocht naar nieuw christendom in Trouw en Volzin kom ik voortdurend mensen tegen als Joris die het roer omgooien. Soms omdat het niet anders kan, na een ontslag, scheiding of ziekte. Soms door een verlangen, zoals bij Joris. Ook de Amerikaanse trappistenmonnik Thomas Merton (1915-1968) ging zijn verlangen uit zijn kindertijd achterna en leefde uiteindelijk gelukkig als kluizenaar in de natuur. Lyrisch is hij erover. 'Niemand komt hier ooit. Deze geweldige stilte. De zoete geur van de bossen – de heldere storm, de vrede, de ongeschonden eenzaamheid.' Merton ervoer in die stilte en eenzaamheid, omgeven door de natuur, eenwording met God. Ik laaf me aan dat soort verhalen en ben altijd benieuwd wanneer de stap komt het anders te gaan doen. Ook in mij groeit een verlangen naar buiten te gaan, meer te bewegen, de zon in. Mijn weerzin tegen het scherm groeit, mede door het vele online werken tijdens de pandemie. Ik probeer nu een 'buitenkantoor' in te richten, om in elk geval buiten achter dat scherm te zitten, sport meer buiten en doe een moestuincursus. Geen idee nog waar het toe leidt.

In een schrijfretraite die ik gaf, trof ik een vrouw met veel verlangens, ze had daar onrust over. De eerste stap was erover te schrijven, dit uit te spreken, ontdekte ze dat weekend. Door het verlangen naar buiten te brengen, is het er ineens. 'Iets dat verwoord is, kan bestaan.' De kracht van het woord. Ik dacht meteen aan de evangelist Johannes, die schrijft dat in het begin het Woord was en dat het Woord vlees werd. Zou dat gaan over hetzelfde proces? God sprak en het was er, het bestond. Meer naar buiten. Ik weet nog niet hoe, maar het is eruit en gaat zijn leven leiden.

PAULINE WESEMAN

GRENSPLEKKEN EN RANDFIGUREN

Een theologie van de hut

Een hut is niet binnen, maar ook niet helemaal buiten: het is een soort grensplek. Onderzoeker Mariecke van den Berg is geïntrigeerd door de hut als metafoor. Zo werpt de hut een nieuw licht op de christelijke traditie en mensen die zich bewegen in de marges daarvan.

MARIECKE VAN DEN BERG

Toen ik een jaar of elf was werd ons gezin opgeschrikt door een verontrustend geluid: immens gekraak, gevolgd door een harde klap. We renden naar buiten en troffen daar één van mijn broers, die met boomhut en al uit een van de berkenbomen achter ons huis naar beneden was gestort, pardoes in het geitenweitje. Om hem heen lagen afgebroken takken, houtsplinters en een grote hoeveel sigarettenpeuken. Mijn broer bleek niet, zoals ik steeds had gedacht, de afzondering van zijn boomhut op te zoeken om in stille contemplatie te mijmeren over de betekenis van het leven. Hoewel het vaak verkeerd met ze afloopt, hou ik van hutten (en van mijn broers). Het zijn plekken van spel, fantasie, avontuur, geheimen. Misschien hou ik vooral van hutten, omdat ze vaak op de grens staan. Bijvoorbeeld die van

publiek en privé: hutten staan op niemandsland-achtige groenstroken en bosjes in het park. Of op de grens van binnen en buiten: in een hut ben je niet 'binnen' zoals je binnen bent in een huis, maar ook niet buiten, zoals wanneer je een wandeling maakt. Of op de grens van kind zijn en volwassen worden.

CULTUURGESCHIEDENIS VAN DE HUT Architecte Ann Cline schreef over de geschiedenis van hutten, juist omdat ze die grenzen zo interessant vond. Voor Cline bleef het trouwens niet bij schrijven: ze woonde zelf enkele jaren in een zelfgebouwde hut in haar achtertuin. Haar wetenschappelijke analyses wisselde ze af met meer persoonlijke bespiegelingen over wat haar hut-leven met haar deed. Een hut voor jezelf, een plaats om tot rust te komen en op je eigen manier

te leven, dat was voor Cline het hoogste goed. Ann Cline is bij mijn weten de enige architecte die zich heeft gewaagd aan een cultuurschiedenis van de hut, en daarmee voor mij een belangrijke denker. Zij behoort echter, al doe ik haar daarmee niet volledig recht, toch vooral tot de romantische hutbewoners. Dat zijn mensen voor wie de hut vooral iets moois en goeds is, een plek om tot jezelf te komen, even weg van de drukte van het dagelijks leven. Als dat nodig is, kunnen ze altijd weer veilig terugkeren naar een (hun) huis en weer volop meedraaien in de maatschappij. Buiten zijn in de zin van een 'outdoor levensstijl' is voor hen een keuze.

SCHRIJNEND EN UITZICHTLOOS De romantische hutbewoners staan in schril contrast met een tweede soort hutbewoners: mensen die eigenlijk altijd in hutten (of tenten) wonen, zonder dat dit een eigen keuze is. Hun hutten staan vaak letterlijk en figuurlijk aan de rand van de samenleving. Ik doel bijvoorbeeld op de hutten van Oost-Europese arbeidsmigranten, die door COVID hun baan verloren, hun inkomen kwijtraakten en die geen recht hadden op ondersteuning. Eens in de zoveel tijd lees je in de krant over hoe zij hun toevlucht nemen tot hutten in de Nederlandse bossen. En ik denk aan de hutten van vluchtelingen aan de randen van Europa. Voor deze mensen is de hut een verblijfplaats die vooral laat zien hoe schrijnend en uitzichtloos hun situatie is.

ACTIVISTISCH En dan is er nog een derde categorie: de activistische hutbewoners. Dit zijn bijvoorbeeld klimaatactivisten die een tijd in een boomhut wonen om de kap van een bos tegen te gaan. Of mensen zoals Catrina Davies. In haar boek *Homesick: Why I live in a shed* beschrijft ze haar keuze om in het Engelse Cornwall in een hut te gaan wonen. Zoals zoveel afstudeerders krijgt Davies te maken met een samenleving waarin starters weinig kans

hebben op een vast contract en huizen onbetaalbaar zijn geworden. Zij zijn daarom veroordeeld tot een bestaan als huurder. En dan niet eens van een heel huis, maar van een kamer of een klein flatje, vaak op tijdelijke basis. Uit protest besluit Davies om in een hutje te gaan wonen (een oud schuurtje in familiebezit). Zij brengt de andere twee typen van hutbewoner samen. Aan de ene kant lijkt het een romantisch leventje. Ze woont op loopafstand van de zee, kan gaan surfen wanneer ze wil en hoeft maar weinig uren te werken om rond te komen. Aan de andere is het leven in de hut vooral heel kwetsbaar. Haar hut overleeft ternauwernood een storm en blijkt gevoelig voor inbraak. Davies ervaart bovendien hutschaamte: aan bekenden durft ze nauwelijks te vertellen dat ze in een hut woont.

DE HUT ALS METAFOOR In mijn onderzoek houd ik me bezig met de vraag of en hoe hutten ons kunnen helpen om na te denken over een theologie vanuit de marges van de christelijke traditie. Zoals Catrina Davies zich buitengesloten voelt in een wereld waarin alleen de rijken in huizen kunnen wonen, kun je je als christen soms ook buitengesloten voelen door de kerk. Alsof er

in het huis van de traditie voor jou geen plaats is. Bijvoorbeeld omdat het in de kerk vaak over mannen gaat, of omdat hetero zijn de norm is, of omdat bijna iedereen wit is. Als je dan vrouw, queer of van kleur bent, gaat het in de kerk vaak niet over jouw ervaringen. Er is in het huis geen kamer voor jou. De hut kan een metafoor zijn voor mensen die toch onderdak zoeken in het christendom, zij het een beetje op de grens van binnen en buiten.

BOUWEN MET RESTJES De hut gaat, zoals gezegd, over de soms schrijnende realiteit van aan de rand verkeren. De hut kan een plek zijn van kwetsbaarheid, teleurstelling en pijn, en roept ons op tot solidariteit met mensen die op onherbergzame grensplekken moeten verblijven. Maar de hut biedt ook iets van spel en verbeelding. De hut nodigt uit om te gaan bouwen met restjes. Catrina Davies bouwt haar hut met op het strand aangespoeld hout. 'Elk wrak herbergt ook iets van redding', zegt ze in haar boek. Zo kun je ook naar de christelijke traditie kijken. Die heeft ook restjes, 'overschot'. Er zijn bijvoorbeeld verhalen en personages waar het bijna nooit over gaat in de kerk. Vaak zijn nou juist die verhalen interessant voor mensen die er niet bij betrokken waren toen het huis van de traditie werd gebouwd. Bijvoorbeeld de verhalen van Wasti, Rispa of de dochters van Zelofchad. De hut nodigt je uit om met die restjes aan de slag te gaan, bijna als een spel, en je verbeelding te gebruiken. ●

Mariecke van den Berg is bijzonder hoogleraar feminisme en christendom aan de Radboud Universiteit in Nijmegen (Catharina Halkes leerstoel) en universitair docent interreligieuze studies aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Literatuur

Ann Cline, *A Hut of One's Own*. Boston: MIT Press, 1998.
Catrina Davies, *Homesick: Why I live in a shed*. Londen: Quercus, 2019.

Hut Catrina Davies, Cornwall

Emeritus-dominee Frits Brommet (links) samen met zijn broer, emeritus-pastoor Paul Brommet (rechts).

Interview

‘MAAK DINGEN BESPREEKBAAR’

De broers Brommet zetten zich in voor seksuele pluriformiteit

De maatschappelijke acceptatie van seksuele diversiteit neemt toe. Toch lopen vooral oudere LHBTI'ers soms tegen problemen op, bijvoorbeeld in verzorgingstehuizen. Iets voor de baricaden? De broers Paul en Frits Brommet, emeritus-pastoor respectievelijk emeritus-dominee, bestrijden zulke kou liever door dingen bespreekbaar te maken. Deze lente ging redactielid Jury Smit met ze in gesprek.

TEKST: JURY SMIT

FOTO'S: MARJOLEIN VAN PANHUYS

‘Veel 50+ LHBTI'ers hebben het moeilijk, vooral in tehuizen,’ weet de oud-katholieke Paul Brommet. ‘Zeker op latere leeftijd, bijvoorbeeld na een scheiding of na het overlijden van een partner, worden ze niet altijd geaccepteerd. Soms leidt dat tot pesterijen door medebewoners. Een enkeling gaat zelfs de kast weer in.’ Paul Brommet is pastor en nu deservitor van de parochie van de H. Willibrordus in Arnhem. Eerder werkte Brommet in de verslavingszorg, tot hij op 56-jarige leeftijd theologie ging studeren en priester werd. ‘Voor ik bij de OKKN kwam, was ik kerkelijk dakloos’, zegt hij. ‘Nu mag ik als pastor regelmatig praten met men-

sen die hun seksualiteit willen zien te vinden.’ Samen met negen anderen is Paul Brommet ambassadeur van de stichting Roze 50+, regio Oost. Deze stichting is voortgekomen uit de ANBO, de Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen, en COC Nederland, de oudste LHBTI-belangenorganisatie ter wereld. Paul Brommet: ‘We helpen als Stichting Roze 50+ met raad en daad. Daarnaast organiseren we lezingen, concerten en bijeenkomsten. We verzorgen ook vaak projecten op scholen.’

ADVIES Wat kan de stichting betekenen bij een hulpvraag van een LHBTI'er uit een zorg- of verpleeginstelling? Paul Brommet: ‘Allereerst adviseren wij mensen in zo'n geval om daar contacten te leggen, om dingen bespreekbaar te maken. Een nuttig instrument daarbij is het keurmerk “De Roze Loper”. Je kunt dat als instelling krijgen door een traject te volgen

‘Een enkeling gaat zelfs de kast weer in’

dat leidt naar sociale acceptatie van seksuele diversiteit. Daar zijn wij als stichting bij betrokken, maar het keurmerk zelf wordt verleend door een onafhankelijke certificerende instelling. “De Roze Loper” is geschikt voor woonzorg- en thuiszorginstellingen, maar ook voor organisaties voor mensen met een beperking,

De Stichting Roze 50+

De Stichting Roze 50+ van ANBO en COC Nederland, wil de leefsituatie en het welzijn van lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en interseks 50-plussers (LHBTI) verbeteren door bundeling van kennis en ervaring en belangenbehartiging. Roze 50+ activeert, stimuleert en faciliteert mensen uit de achterban om contacten te leggen en het gesprek met de omgeving aan te gaan, omdat emancipatie een proces is dat door de achterban zelf gedragen moet worden.

of welzijnsorganisaties. In het algemeen werkt het goed, in de stad soms wat beter dan op het platteland. Maar soms gaat het ook minder: niet altijd doet een instelling iets met een al verleend keurmerk. Daarom vinden wij het belangrijk dat de voorlichting in dat traject naar acceptatie zich niet alleen uitstrekt tot het personeel, maar ook tot de medebewoners. Daarnaast steunen we LHBTI'ers met het opzetten van woongroepen, daarvan zijn er al diverse. We hebben ook experimenten gedaan met speciale huizen, maar die liepen op niets uit.’

Frits Brommet, emeritus-predikant en bestuurslid van het LKP, de koepelorganisatie van de christelijke LHBTI-beweging: ‘Het is niet specifiek

De Roze Loper

De Roze Loper is een officieel keurmerk, dat wordt uitgereikt na een traject dat leidt naar sociale acceptatie van seksuele diversiteit in de zorg, gevolgd door een audit door een onafhankelijke certificerende instelling. De Roze Loper heeft als doel de sociale acceptatie en inclusie van LHBTI's in zorg- en welzijnsinstellingen te bevorderen. Cliënten voelen zich bij een Roze Loper-organisatie meer gezien, voelen zich veilig en geaccepteerd in hun seksuele en genderidentiteit. Daarnaast wordt de Roze Loper-organisatie zelf meer inclusief naar minderheidsgroepen in het algemeen. De Roze Loper kan gebruikt worden in woonzorg- en thuiszorginstellingen, in organisaties voor mensen met een beperking en welzijnsorganisaties.

mijn werkterrein, maar ik vraag me af of zulke speciale huizen wenselijk zijn. Een huis kan ook gewoon open zijn voor iedereen, dan ben je als bewoner meer een deel van de maatschappij. Een mooi voorbeeld van zo'n huis is De Riet-vinck in Amsterdam.'

KENTERING Beiden zijn het eens over een grote kentering rond het jaar 2000 in de sfeer rond seksuele pluriformiteit in ons land, ook in de kerkgenootschappen. Frits Brommet was als predikant van de PKN en een van de voorgangers daarvan, de Nederlandse Hervormde Kerk, een van de wegbereiders van die omslag. Ook dat vroeg geduld, omzichtige manoeuvreren, en bespreekbaar maken. Want niet altijd waren de reacties even positief. Vooral in de jaren zeventig en tachtig konden dingen heel gevoelig liggen. 'Seksuele diversiteit was voor veel mensen in die tijd toch te controversieel. Toen ik als ziekenhuispastor/geestelijk verzorger erover dacht om in een gemeente te gaan werken, was het voor de gemeenten waarmee ik contact had een te grote stap om mij te beroepen als predikant. Dat was eind jaren tachtig, zo'n 30 à 35 jaar geleden!'

‘Soms streven we niet naar acceptatie, maar naar bespreekbaarheid’

ACCEPTATIE Tussen 1980 en 1988 was Frits Brommet actief betrokken bij de discussie in de Nederlandse Hervormde kerk op landelijk niveau. 'Bij een vergadering van de Generale Synode wees een spreker op mij en zei: "Daar zit de duivel in eigen persoon". Maar er waren ook mooie momenten, zoals die keer toen ik samen met een collega een afspraak had bij de scriba, zeg maar de secretaris van toen nog de Nederlandse Hervormde Kerk, om over de acceptatie van homoseksualiteit in de kerk te praten. We zaten te wachten in de hal van een groot patriciërs pand en waren best zenuw-

achtig. We bereidden ons al voor op wat ze wel "antichambrenen" noemen: mensen laten wachten voor je ze naar binnen roept, gevolgd door een moeilijk gesprek. Maar de scriba kwam al na vijf minuten uit zijn kamer, spreidde zijn armen en riep: "Welkom, broeders!" In 1988 nam de Generale Synode een document aan in een formulering die rekening houdt met alle gevoeligheden, maar waarin wel wordt gesteld dat homoseksualiteit geen belemmering mag zijn voor toelating tot kerkelijke ambten en activiteiten.' Maar het bleef behoedzaam

manoeuvreren, lobbyen en geleidelijk vorderen op het pad van de zo wenselijke pluriformiteit in relaties. Ook als je te horen kreeg: 'Dat komt hier niet voor'. Frits Brommet: 'Het is dan goed om niet te streven naar acceptatie maar naar bespreekbaarheid. Om niet te veroordelen, maar om vragen te stellen, in een gesprek dingen persoonlijk te maken en niet te abstraheren.'

Frits Brommet: 'De PKN kwam in 2004 met een document dat aangeeft dat het zegenen van andere relaties dan tussen man en vrouw

officieel tot de mogelijkheden behoort.' Paul: 'Bij de Oud-Katholieke Kerk ging het iets gemakkelijker. Er was wel discussie en die leidde in 2006 tot een document van het Centraal Bestuur waarin onder meer staat: "De Oud-Katholieke Kerk van Nederland stelt geen bijzondere voorwaarden aan de seksuele leefwijze van gelovigen voor deelname aan de kernsacramenten van doop en eucharistie." Dat document maakte ook huwelijksinzegeningen tussen twee mannen of vrouwen mogelijk. Zelf ben ik sinds 2003 bij de Oud-Katholieke Kerk en ik voelde me

Het LKP

Het LKP is de koepelorganisatie van de christelijke LHBT-beweging. Het LKP streeft naar een volwaardige plaats voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender vrouwen en mannen in de samenleving, in het bijzonder in de kerken. Persoonlijke seksuele voorkeur heeft geen betekenis voor professionele of vrijwillige, al dan niet ambtshalve in de kerken uitgevoerde taken, noch zou deze een rol mogen spelen in de bediening van de sacramenten en het (in)zegenen van relaties.

meteen geaccepteerd. De formuleringen zijn in 2008-2009 nog wat aangescherpt en sindsdien is het nooit meer een issue geweest.

CANAL PARADE Of het nu uitmaakt dat ze zelf homoseksueel zijn? Frits Brommet: 'Eigenlijk niet.' Paul knikt instemmend. Het gaat beiden duidelijk om het pastorale. Inmiddels hebben ze al een paar keer deelgenomen aan de jaarlijkse Canal Parade in Amsterdam. Frits Brommet: 'Ik herinner me dat ik in 2016 de bij mijn domineestoga horende regenboogstola droeg, heel makkelijk, alle liturgisch kleuren zitten erin, en vanaf de boot ook mensen zegende. Ik kreeg daar veel mooie reacties op, er waren ook mensen die een kruis sloegen.' Paul Brommet knikt instemmend: 'Door activiteiten als deze zijn er de laatste jaren grote stappen gezet. Zelf was ik ook erg onder de indruk van de toespraak van André van Duin tijdens de Nationale Dodenherdenking op 4 mei afgelopen jaar. Maar waar nodig blijven we gewoon helpen.' ●

KUNNEN PAUSEN DWALEN?

Vijfhonderd jaar paus Adriaan VI

JAN HALLEBEEK

Dit jaar is het vijfhonderd jaar geleden dat de in Utrecht geboren Adriaan Boeyens (1459-1523) tot paus werd gekozen. Diverse evenementen besteden dit jaar aandacht aan zijn persoon, zijn leven en de tastbare herinneringen aan zijn bestaan in Utrecht en elders. Oud-katholieken hebben niet zoveel met pausen, maar zien zich wel als de Kerk van Utrecht, dezelfde kerk waaruit Adriaan is voortgekomen. Maar is er meer dat ons met hem verbindt? Hoe oud-katholiek was Adriaan eigenlijk?

Hoe oud-katholiek Adriaan was, is eigenlijk een onmogelijke vraag, want toen Adriaan het levenslicht zag, had het adjectief 'oud-katholiek' niet de betekenis die het nu heeft. Daar staat tegenover dat de dogma's van onfeilbaarheid en universele jurisdictie van de paus (van het Eerste Vaticaanse Concilie, 1869-1870), waarvan de oud-katholieke kerken zich distantiëren, er evenmin waren. Er was binnen de kerk nog volop ruimte voor uiteenlopende opvattingen omtrent allerlei vraagstukken, ook die betreffende het primaatschap van de paus. Misschien is de vraagstelling daarom minder anachronistisch dan die op het eerste gezicht lijkt. Want waar staat Adriaan Boeyens in de traditie? En kunnen wij ons verwant voelen met zijn opvattingen?

KUNNEN PAUSEN DWALEN? Van 1499 tot 1509 doceerde Adriaan theologie aan de Universiteit van Leuven. In zijn colleges over het sacrament van het vormsel, ging hij in op het gezag van de paus. Het was een zijspoor. De hoofdvraag was of een priester bij de doop ook het vormsel kan toedienen, zoals dat in het Oosten gebeurt, of dat dit is voorbehouden aan de bisschop. Paus Gregorius had geschreven dat, als er geen bisschop voorhanden is, de priester het voorhoofd van de dopeling mag zalven met het chrisma. Deze woorden van Gregorius stonden opgetekend in het rechtsboek dat Gratianus in de twaalfde eeuw had samengesteld. Voor Adriaan was dat aanleiding de principiële vraag aan de orde te stellen of de paus zich kon hebben vergist. In het antwoord op die vraag poneerde hij alereerst zijn eigen opvatting: ja dat kan, want het staat vast dat pausen kunnen dwalen, zelfs ten aanzien van geloofskwesties, namelijk door in hun oordeel iets aan te voeren wat afwijkt van de leer van de kerk.

FEILBARE PAUSEN Vervolgens gaf hij enige voorbeelden. Paus Johannes XXII († 1334) had openlijk verkondigd dat de gelouterde zielen God niet zullen aanschouwen van aangezicht tot aangezicht, voordat het laatste oordeel heeft plaatsgevonden. Deze paus had verordend dat alle gelovigen dit moesten aanvaarden. Deze leer werd echter in het geheel niet algemeen aanvaard. De Universiteit van Parijs

had zelfs bepaald dat niemand een graad in de theologie kan behalen zonder eerst te verklaren dat deze opvatting van paus Johannes XXII een verderfelijke dwaling is. Voorts wees Adriaan op twee bepalingen uit het toen geldende kerkelijke wetboek (*Liber Extra*). Paus Alexander II († 1073) had geschreven dat huwelijksgeloften geenszins worden tenietgedaan door een huwelijk met een ander, zelfs niet als dat huwelijk was voltrokken door geslachtsgemeenschap. Hij had daaraan toegevoegd: 'hoewel daarover anders werd geoordeeld door enige van mijn voorgangers'. Paus Innocentius III († 1216) had bepaald, dat als een van de twee echtelieden tot ketterij zou vervallen, het huwelijk daardoor niet werd ontbonden en hij had gemeend dit staande te kunnen houden, hoewel paus Caelestinus III († 1198), zijn voorganger, het tegendeel had beweerd. Kortom, het kon niet anders zijn dan dat ook pausen zich wel eens vergissen. Ten slotte merkte Adriaan nog op, dat hij met zijn stelling geenszins had willen beweren dat het standpunt van paus Gregorius onjuist was geweest. Hij had enkel het argument willen ontzenuwen dat een paus nooit kan dwalen.

In latere tijden hebben theologen wel gemeend dat Adriaan zich hier niet had uitgesproken over leervuitspraken die de paus *ex cathedra* doet, dat wil zeggen, als hoofd van de kerk met de bedoeling de gehele kerk te binden. Adriaan zou hebben bedoeld dat de paus kan dwalen in zijn persoonlijke opvattingen, en dat zou niet uitsluiten dat uitspraken *ex cathedra* onfeilbaar zijn. Adri-

aan maakte echter geen enkel onderscheid. Bovendien verwees hij in het eerste voorbeeld naar een leermening, die door een paus aan alle gelovigen bindend was opgelegd. Ook is wel gewezen op het feit dat Adriaan in Leuven had gedoceerd vele jaren voor hij paus werd. Adriaan heeft echter nooit bezwaar gemaakt tegen de tekst van zijn colleges zoals die was uitgegeven (*Quaestiones in quartum sententiarum praesertim circa Sacramenta*) en verschillende malen werd herdrukt, ook niet toen hij paus was geworden.

GEEN GEMEENGOED Adriaan leefde in een tijd waarin de onfeilbaarheid van de paus geen algemeen goed was binnen de katholieke kerk en al helemaal geen dogma. Over die onfeilbaarheid bestonden onder theologen tal van opvattingen. Er waren verdedigers en critici, en sommigen bewandelden een middenweg. Zo leerde Michael Baius (1513-1589), die enige decennia later in Leuven doceerde, dat de paus wel onfeilbaar kan spreken, maar dan alleen als het Algemeen Concilie instemt met zijn uitspraak. Een kritische opstelling ten aanzien van het idee van de onfeilbaarheid van de paus werd in deze tijd dus helemaal niet veroordeeld, maar eerder serieus genomen.

UTRECHT EN ROME Voor wie dat wil zijn er genoeg redenen om dit jaar een moment stil te staan bij de persoon van paus Adriaan VI. Komt u deze zomer in Utrecht, wandel dan langs Adriaans geboortehuis (Oudegracht 265), waar overigens vanaf 1843 de oud-katholieke professor Simon Karsten heeft gewoond. Loop verder langs de lantaarnconsole aan de werf daaronder, waarop de kroning van Adriaan staat afgebeeld, langs de Geertekerk aan het Geertekerkhof, waar Adriaan waarschijnlijk is gedoopt, en langs Adriaans bronzen standbeeld voor Paushuizen (Kromme Nieuwegracht 49), het huis dat hij liet bouwen maar waar hij nooit heeft gewoond. En gaat u verder van huis en ligt de Eeuwige Stad op uw route, vergeet dan niet de Piazza Navona te bezoeken, niet alleen om de fontein van Bernini te bewonderen of op het terras van Tre Scalini een ijsje te eten, maar ook om even de nabijgelegen kerk van Santa Maria dell'Anima binnen te lopen, waar u Adriaans graftombe kunt vinden. ●

Jan van Scorel – Adriaan VI

Gender maakt de laatste tijd steeds meer los in Nederland. In zijn nieuwste boek *Mannen in Marcus* onderzoekt oud-katholiek theoloog Peter-Ben Smit masculiniteit in het evangelie van Marcus. Hiermee levert hij een bijzondere bijdrage aan het actuele genderdebat. Een goede reden voor redacteur Lisa Bakker om Smit op te zoeken.

LISA BAKKER

ANDERS DENKEN OVER MANNELIJKHEID

In gesprek met Peter-Ben Smit

Peter-Ben Smit, bijbelwetenschapper en oud-katholiek theoloog, werkte drie jaar aan zijn nieuwe boek *Mannen in Marcus*. *Gender in de oudste biografie van Jezus*. ‘Er is vaak – en terecht – zo veel reflectie op vrouwen, feministische theologie en alle mogelijke vormen van queer theologie, dat je de “gewone man” bijna zou vergeten.’ Daarmee zien we iets belangrijks over het hoofd, meent Smit. ‘We hebben soms niet in de gaten dat vormen van mannelijkheid ook geconstrueerd zijn, net als bijvoorbeeld vrouwelijkheid. Als het referentiekader van wat een man is niet bevestigd of bekritiseerd wordt, heeft hij zelf niet door dat hij de norm is. Maar als we kritisch kijken naar de zogeheten “reference man”, kunnen we daarna onderzoeken of er misschien betere of gezondere vormen van masculiniteit zijn.’

Dat het anders kan laat Peter-Ben zien in zijn boek. Met een reflectie op de mannen in het evangelie van Marcus onderzoekt hij verschillende vormen van mannelijkheid en wat ze kunnen toevoegen aan het huidige genderdebat.

ANTIEKE WERELD Op allerlei vlakken worden in onze hedendaagse cultuur bepaalde patronen en gedragingen aan mannen toegeschreven, die in eerdere of andere culturen helemaal niet als mannelijk werden gezien. Smit legt uit. ‘Op het vlak van seksualiteit bijvoorbeeld zijn er maatschappijen waar het heel mannelijk is wanneer mannen helemaal losgaan op dat vlak. Maar in de vroege christelijke gemeenschappen gold het als bijzonder onmannelijk om je seksueel te buiten te gaan. Dat was een teken van gebrek aan zelfbeheersing.’

Het Marcusevangelie was voor nieuw-testamenticus Smit een voor de hand liggende en interessante keuze om deze thematiek te verkennen. Bronnen uit andere historische contexten kijken vaak verrassend tegen mannelijkheid aan. ‘Als je het historisch bekijkt en spiegelt, zie je ook hoe weinig vanzelfsprekend vormen van mannelijkheid hoeven te zijn.’ Smit kijkt hierbij ook naar de maatstaven voor mannelijkheid van de antieke wereld. ‘Of je als mannelijk gezien werd of niet, hing heel sterk af van je gedrag. Er werd sterk van gedrag naar geslacht gedacht (en minder van geslacht naar gedrag). Van groot belang voor geloofwaardige mannelijkheid was dat je zowel jezelf onder controle had als ook dat je je omgeving onder de duim hield.’

Abraham Bloemaert – De wonderbaarlijke spijziging (1628)

Met het idee dat mannelijkheid meer gedrag dan geslacht is, worden in *Mannen in Marcus* verschillende teksten uit het Marcusevangelie verkend.

HERODES EN JEZUS Smit zet in het boek onder meer twee belangrijke momenten tegenover elkaar: het verhaal van de verjaardag van Herodes, waarin Johannes de Doper wordt onthoofd, en de wonderbare spijziging. Beide verhalen staan vlak bij elkaar in de Bijbel. Allebei gaan ze over een maaltijd, met twee mannelijke leiders, Herodes en Jezus. Elk wordt echter heel anders afgebeeld. De vraag die hier centraal staat, luidt: wat typeert een mannelijke leider nu eigenlijk? Smit: ‘Herodes laat zijn hoofd op hol brengen door zijn pleegdochter (en dat ligt aan hem,

niet aan haar). Het loopt volledig uit de hand. Het begint met een prachtig feestmaal en het eindigt met het hoofd van Johannes de Doper, dat plechtig geserveerd wordt. Herodes gaat volledig af. Zijn heerschappij, die staat voor de heerschappij van Rome, wordt als bijzonder onmannelijk en ongeloofwaardig weg gezet.’ Onmiddellijk daarna vertelt Marcus het verhaal van de wonderbare spijziging, waarin Jezus met helemaal niets begint. Hij laat zich niet aan het wankelen brengen, dat proberen zijn discipelen overigens nog wel. Jezus blijft beheerst, houdt de controle over zichzelf en over de menigte. Hij organiseert de menigte en laat ze in groepjes zitten en opeens is er genoeg voor iedereen.’ Het laat het contrast zien tussen de twee mannelijke leiders, legt Smit uit. Niet hun man-zijn maakt hen een sterke leider, maar het gedrag

en de manier waarop ze handelen. Hoe gaan deze beide mannen om met macht? *Mannen in Marcus* laat zien dat de christelijke traditie verrassend rijk is wat denken over mannelijkheid betreft. Een bron als het Evangelie volgens Marcus biedt veel mogelijkheden om eenentwintigste-eeuwse vormen van mannelijkheid opnieuw te bedenken. En dat is van belang, want er zijn genoeg vormen van mannelijkheid die schadelijk zijn, zowel voor de mensen om zulke mannelijke mannen heen als voor henzelf. ●

BUITENSPIRITUALITEIT

Met je voeten in de modder verbinding ervaren

Leonie van Straaten neemt ons mee op een wandeling door stormachtig weer, rondom het Dominicanenklooster in Huissen. Hoe verrijkt het buitenleven ons innerlijke leven? Hoe draagt 'buiten' bij aan 'binnen'? Gaandeweg komt Van Straaten op het woord 'buitenspiritualiteit' om haar 'buiten-ervaring' op noemer te brengen.

LEONIE VAN STRAATEN

VAN BUITEN NAAR BINNEN Steeds meer mensen gaan regelmatig van buiten naar binnen. Dat gebeurde in de afgelopen twee jaren letterlijk tijdens de periodes van lockdown in verband met de pandemie. Al wat langer dan die twee jaar zien we een toenemend aantal mensen innerlijke wegen zoeken om vrijwillig van buiten naar binnen te gaan. Spiritualiteit is 'in'. Dat de heilige Franciscus van Sales hier al mee bezig was, is minder bekend. En dat het getijdengebed ook een uitstekend levensritme geeft evenmin. Laat staan de jaarlijkse reraite, als regelmatige 'APK van het binnenleven' – ook die is minder bekend. Maar toch: we mogen blij zijn met de toegenomen aandacht voor 'binnen'. Want hoe meer mensen regelmatig van buiten naar binnen keren, hoe mooier de wereld kan worden.

VAN BINNEN NAAR BUITEN Tegelijk maken steeds meer mensen juist (ook) een tegenovergestelde beweging: van binnen naar buiten. Buitenleven is 'in'. De rijken bouwen 'buitenkeukens' om in de zomer op de veranda's te kokkerellen. Een moestuin is hip, veel jonge mensen storten zich met enthousiasme op een of meer vierkante meter grond om eigen groenten te verbouwen. Maar ook zonder rijkdom of eigen grond is er buitenleven: in weer en wind de natuur in of een stadswandeling maken, het hele jaar door buiten zwemmen (ja, ook in de winter!), enzovoort. En dan rijst de vraag: in hoeverre verrijkt het buitenleven ons innerlijke leven, oftewel: draagt 'buiten' bij aan 'binnen'?

Mijn persoonlijke antwoord is onomwonden en hartgrondig 'ja'. Het fysieke buiten zijn verrijkt mijn innerlijk leven, verdiept mijn besef van verbinding en vervult me regelmatig met verwondering. Spiritualiteit gaat altijd over 'verbinding die je verandert'. Verbinding met jezelf, de ander, de aarde en met God. Dat vind je in dikke boeken over spiritualiteit terug, zoals het *Handboek voor spiritualiteit* (2003) van Kees Waaijman of *Werken met spiritualiteit* (2010) van Kick Bras en Kitty Bouwman. Zo kom ik als vanzelf uit bij het niet bestaande woord 'buitenspiritualiteit'.

PRAKTIJKERVARING Vrij recent nog, onderging ik dit proces van buitenspiritualiteit met lijf en

leden. Ik was in het Dominicanenklooster in Huissen ter voorbereiding op de jaarlijkse retraite met de studenten van ons Oud-Katholiek Seminarie. Onderdeel van de voorbereiding was het verkennen van de omgeving, omdat we misschien een stiltewandeling zouden gaan doen. Ik neem de lezer graag mee in de ervaringen van die dag.

Ik trek mijn wandelschoenen aan en mijn regenbroek – die heb ik gelukkig last minute in de auto gegoooid, want nu blijkt dat de storm *Eunice* vandaag langskomt en het is ruig weer. 'Buitenspiritualiteit' is dus ook heel pragmatisch. Het betekent voorbereid zijn op alle omstandigheden. Dat leerde ik op loopvakanties en pelgrimstochten waar je niet gaat lopen omdat het mooi weer is, maar omdat de weg met jou verder gaat. Dus altijd, in weer en wind, regen en storm. Ik heb me deze keer bewust niet vooraf georiënteerd, maar laat me verrassen en kijk waar wegen zijn, liefst wat van de bewoonde wereld en verkeerswegen af. Ik zoek een weg, de weg vindt mij. Dat is nog niet zo eenvoudig hier, omdat het landschap aan de rivier grenst. Dus ik probeer een pad, maar loop vast in een akker. Ik probeer een ander pad en hoewel het zeer modderig is – lang leve mijn regenbroek – lijkt het wel ergens naartoe te leiden. Opeens valt mijn oog op de akker, grof geploegd. Ik keer me naar de rechterkant van het pad, kijk over de akker en als vanzelf adem ik dieper door. De akker is donker, de aarde lijkt stil.

De vraag komt in me op wat er onder die oppervlakte beweegt, hoeveel leven er diep in de aarde te vinden is. Verwondering, over het voor mij onzichtbare, dat is geschapen door de Onzichtbare. Ik adem diep in en uit, de elementen zorgen ervoor dat ik stevig op de aarde sta – verbonden met het leven en met mezelf. Ik keer me om naar de andere kant van het pad en kijk. Ik zie de industrie, windmolens, een brug in de verte. Alles door mensenhanden gemaakt. Deze twee kanten van het pad zijn vol contrast en toch: ze brengen me in verbinding met mezelf, de wereld, de schepping en de Enige – grond van mijn bestaan. Nu ik schrijf, geef ik hier woorden aan. Maar terwijl ik daar sta, wordt het stiller en stiller in mij. Ik loop verder, luister naar de ganzen, zie de

eenden en opeens ook drie reeën die over de akkers springen. Een heel dikke, dode rat op het pad. Het riet, ook zo goed als dood – maar toch, alles ademt de belofte van nieuw leven. Ik voel me een geluksvogel. Maar... het pad wordt smaller, het is maar de vraag of het een pad is. En inderdaad, nog een paar kilometer verder moet ik omdraaien, want de weg gaat helaas niet verder. Zo kom ik terug op het asfalt en kies een andere route, die op asfalt blijft maar wel heel stil is. De weilanden rondom mij zijn vol met vogels, eenden en ganzen. Alles leeft en vervult me opnieuw met dankbaarheid voor het leven. Deze route lijkt rond te gaan, maar eindigt uiteindelijk bij de rivier. Opnieuw een doodlopen-de weg? Of is de heen- en terugweg een volledige route? Het is maar hoe je het bekijkt en ik kan er vandaag met humor naar kijken. Voor

een ervaring van 'buitenspiritualiteit' is het zeker meer dan voldoende. Deze wandeling heeft me veranderd: ik voel me vitaal en aangeraakt.

BINNENSTEBUITEN

Beide bewegingen, van buiten naar binnen en van binnen naar buiten, zijn wegen die kunnen bijdragen aan onze spiritualiteit. De sleutel lijkt me of wij ons ervoor openstellen. Of we bereid zijn te veranderen, ook als je ervoor door de modder moet – letterlijk of figuurlijk. Het denken en schrijven hierover brengt me bij 'binnenstebuiten'. Als we ons openen, keert het diepste binnen zich naar buiten. Openen is actief, gebeurt met lichaam en geest, met hart en ziel. En als alles van buiten dan naar binnen stroomt, gaat het door ons heen en het raakt onze kern. Wat een spirit! ●

Mariska Teuben tekent hedendaagse heiligen

HILDEGARD VON BINGEN ALS BEATRICE DE GRAAF

Hoe zou Franciscus eruit hebben gezien als hij nu had geleefd? Met die vraag begon de oud-katholieke Mariska Teuben aan haar nieuwste kunstproject. Al snel volgden andere 'moderne heiligen'. Het gebruiken van meer of minder bekende mensen als model voor deze heiligen voegde een extra dimensie aan de tekeningen toe. Zo stond Don Ceder model voor Martin de Porres en Beatrice de Graaf voor Hildegard van Bingen.

LISA BAKKER

HILDEGARD VAN BINGEN

'Hier teken ik Hildegard van Bingen (1098-1179). Hoogleraar Beatrice de Graaf, bekend als terrorisme-expert, staat model voor haar. Hildegard verwierf als mystica groot gezag in de kerk en werd door paus Benedictus XVI uitgeroepen tot Kerklerares. Ze staat daarnaast bekend als eerste componiste. Ik vind Beatrice zelf een hele inspirerende vrouw en ik denk dat veel mensen haar kennen. Ze is erg intelligent en met haar staat van dienst benadrukt ze de invloedrijke rol die Hildegard had.'

Teuben vertelt: 'Het proces van het portretteren van deze heiligen begint met het verhaal erachter. Waar komen ze vandaan? Wat is het verhaal dat ze vertellen?' Terwijl Mariska tekent, zoekt ze voor zichzelf het verhaal achter deze heiligen. 'Hoe kan het verhaal rondom een persoon of heilige in deze tijd geplaatst worden? Door de heiligen buiten hun eigen context te plaatsen wordt de afstand minder groot. Ineens kun je je voorstellen dat het je buurman zou kunnen zijn.'

'Ik ben absoluut geen theoloog, dus ik maak er geen complete literatuurstudie van. Maar juist het tekenen met het verhaal erbij maakt het voor mij een mooi proces. Het is ook een stukje geloofsbeleving. Het valt me op dat de wereld nu zo anders is dan toen. Sommige dingen kun je je nauwelijks meer voorstellen, zoals dat veel tieners de soms vurige wens hadden tot een klooster toe te treden. Toch werden die mensen ook toen gedreven door hun liefde voor God en mensen. De radicale keuzes waarmee ze hun leven vormgaven en de impact die zij daarmee hadden, maakt hen uitzonderlijk. Maar ondanks de soms grote verschillen in een veranderde wereld, kan hun bezieling en toewijding voor ons een inspiratiebron zijn.'

FRANCISCUS VAN ASSISI 'Het idee voor deze serie begon met Franciscus van Assisi (1181-1226). Ik was zijn verhaal aan het uitzoeken. Zijn boodschap om voor anderen te zorgen en alles te delen is tijdloos. Hoe zou hij eruit hebben gezien als hij nu had geleefd? Hij wilde niets bezitten en deelde alles met de armen. Daarom tekende ik hem met eenvoudige kleren, blote voeten. De wolf verwijst naar de wolf die mensen aanviel, en die door Franciscus werd opgezocht en tot de orde geroepen, en het roodborstje naar de legende dat Franciscus eens voor de vogels preekte.'

MARTIN DE PORRES 'Martin de Porres (1579-1639) was een Zuid-Amerikaanse heilige. Zijn vader was een Spaans edelman en zijn moeder was waarschijnlijk een bevrijde slavin uit Panama. Ik heb Don Ceder wegens bepaalde overeenkomsten gekozen als model. Ze zijn beiden opgegroeid bij hun moeder en beiden hebben ze tegen de verwachtingen in toch veel weten te bereiken. Ceder, afkomstig uit de Bijlmer, werkte als advocaat in de schuldproblematiek en is nu kamerlid voor de ChristenUnie. Sint Martin mocht ondanks zijn gemengde afkomst toch toetreden tot het klooster. Hij behandelde veel zieken, verzorgde zwerfdieren, was bescheiden en nam al het werk aan. Hij wordt als boegbeeld gezien tegen racisme.'

CATHARINA VAN GENUA 'Catharina van Genua (1447-1510) heb ik uitgebeeld als verpleegster met blauwe medische kleding. Sint Catharina had een rijk spiritueel leven, maar heeft ook haar hele leven hard gewerkt. Ze was het hoofd van een ziekenhuis en zette tijdens de pestepidemie een openluchtziekenhuis op. De Italiaanse Chiara Valtolina, veterinaire specialist, heeft model gestaan voor haar. Het mondkapje verwijst naar de pest en indirect naar de coronapandemie. Ik vind dit portret heel inspirerend, omdat het een stuk dichterbij komt dan enorme wonderen. De alledaagse zaken, waaraan mensen hun hele leven wijden, kunnen je juist raken.'

OVER HET MISSEN VAN DE MIS

JOHANNES VAN RIESSEN

In het voorjaar van 2020 kreeg Nederland te maken met het coronavirus. Veel kerken besloten de kerkdiensten van de veertigdagentijd en de Goede Week te schrappen. We zouden zelfs voor het eerst de paastijd niet vieren. Schrijver Willem Jan Otten (1951) besloot dit ‘eredienstvasten’ goed te benutten: iedere zondagochtend nam hij de tijd om een dagboek bij te houden over de mis die hij op dat moment moest missen. Het leverde een boeiende en kleurrijke serie essays op over het gehele kerkelijk jaar, die in *Katholiek Nieuwsblad* werden gepubliceerd en nu gebundeld zijn in *Zondagmorgen. Over het missen van God*.

LIEFDESVERKLARING Ottens boek beschrijft het kerkelijk jaar vanaf de tweede zondag van Pasen (Beloken Pasen) tot en met de kruiswegmeditaties van Goede Vrijdag. Uitgangspunt zijn de lezingen of het thema van de zondag. Tijdens het schrijfproces komt de schrijver erachter dat hij bezig is een droom te verwezenlijken, die in de twintig jaar sinds zijn opname in de rooms-katholieke kerk was begonnen te ontstaan: één groot essay schrijven als een liefdesverklaring aan het gehele kerkelijk jaar. Het levert een boeiende verzameling meditaties, persoonlijke herinneringen, vrije associaties en overwegingen op, waarin Otten reflecteert op zijn geloof, zijn leven en de eucharistie en hoe deze zich tot elkaar verhouden. Wie begint met lezen, kan even in verwarring raken. Otten kiest voor een wat merkwaardig jii-perspectief, waardoor de lezer regelmatig op het verkeerde been wordt gezet. Want tegen wie heeft de schrijver het nu eigenlijk? Het doet wat gekunsteld aan dat de auteur zichzelf voortdurend met jij aanspreekt en blijkbaar

niet zijn lezer. Het roept de vraag op wie zijn beoogde lezer is.

VERWIJZINGEN EN ONTMOETINGEN Otten is niet alleen een schrijver van een omvangrijk oeuvre van romans, poëzie, toneel en essays, maar ook een lezer. De lezingen en thema’s van de zondagen associeert hij niet alleen met andere passages uit de Schrift, maar ook met het werk van andere schrijvers en dichters. Het levert een ontmoeting op met auteurs van C.S. Lewis tot Willem Barnard en van Joost van den Vondel tot Karel van het Reve. Je krijgt er veel zin door om verder te lezen in alles wat over ons geschreven is. Ook verwijst Otten regelmatig naar schilderijen en films, die voor hem ergens iets laten zien van het mysterie. Voor de lezer tilt dit de toch vaak zeer persoonlijke gedachten, herinneringen en ervaringen uit boven die van een verzameling dagboekfragmenten.

ZELFS PASEN Het voelt wat onbevredigend dat uitgerekend Pasen zelf ontbreekt in een boek dat zo zorgvuldig het gehele kerkelijk jaar meeloopt. Het is alsof de cyclus niet voltooid

Uit Zondagmorgen

Elke mis is de theatrale, aandachtige voltrekking van steeds dezelfde onaanvaardbare gebeurtenis die nooit helemaal te begrijpen is: het ritueel van de dood van God, in de vorm van een moord, te plegen door mensen die bang en laf zijn, en die om vergeving zullen vragen bij diezelfde God.

Ze zijn al vergeven, maar hoe leg je dat uit.

Willem Jan Otten (1951) is meermalen bekroond voor zijn gedichten, romans, toneel, kritieken en essays. Hij ontving voor zijn werk o.a. de Constantijn Huygensprijs en de P.C. Hooftprijs. Hij kreeg een eredoctoraat van de Universiteit Utrecht vanwege zijn inzet voor het zichtbaar maken van levensbeschouwelijke en religieuze thema's.

wordt, want het gehele kerkelijk jaar cirkelt om Pasen heen. Dat is jammer, want de schrijver wijst er juist steeds op dat leven met het kerkelijk jaar steeds weer een vooruitzien is. Tegelijk raakt Otten hiermee niet alleen de gevoelige snaar, maar ook de juiste toon voor een boek dat tot stand kwam in een periode waarin we zoveel moesten missen, zelfs Pasen. Dit is uiteindelijk een boek over gemis. ●

Willem Jan Otten,
Zondagmorgen.
Over het missen van God.
Middelburg: Skandalon,
2022, 264 pagina's,
€ 25,99.

In beeld

Pesthuisje

Het oogt wat desolaat, het pesthuisje van de abdij van Postel. De foto is genomen in de winter, en de vermaarde kruidentuin om het huisje heen is op krachten aan het komen voor de lente. Maar desolaat of niet, het huisje kan ons veel vertellen. Het dateert uit een tijd waarin het ontmoeten van andere mensen een verrijking kon betekenen, maar ook blootstelling aan de vele besmettelijke ziekten die vrijelijk konden rondwaren onder de machteloos gegeven verzamelnaam ‘de pest’. Dat zulke ziekten nog steeds bestaan, nu onder eigen namen, werd ons de afgelopen twee jaar wel duidelijk. Misschien kan het huisje ons leren dat je mensen, ook als ze ziek zijn, niet moet buitensluiten. Het is dan weliswaar een plaats van afzondering voor zieke monniken, of, zoals de Norbertijnen zullen zeggen, kanunniken, maar het ligt gewoon op het terrein van de abdij. Het ademt zo de sfeer van liefhebbende zorg voor zieken, die volgens kenners een van de kenmerken is van de Regel van Augustinus, waarnaar de gastvrije Norbertijnen leven. Inderdaad, het huisje herinnert aan die zieken. En het lijkt op het eerste gezicht buiten te liggen. Maar het ligt ook binnen. En het herinnert al evenzeer aan de verzorgenden.

JURY SMIT

Kinderboek van
vormgever Jet Frenken

Buitenspelen in de moestuin

De vormgever van *De Oud-Katholiek*, Jet Frenken, zit veel achter een beeldscherm. Maar ze heeft ook een buitenplek: haar moestuin. Daar is naast het kweken van groente en fruit ook een kinderboek ontstaan, waar ze hier wat meer over vertelt.

JET FRENKEN

Mijn moestuin is een mooi stuk grond aan een Fries vaartje. Het is er stil en ik word er stil van. Ik vind het heerlijk... Wroeten in de aarde is een weldadige afwisseling met mijn werk, achter de computer. Naast het verbouwen van groente en fruit heb ik een jaar lang met een pop, Lientje, het reilen en zeilen in de moestuin gevolgd en gefotografeerd. Daar heb ik een kinderboek van gemaakt en dit heb ik in eigen beheer uitgegeven.

Het is een vrolijk en speels boek geworden over de moestuin, een heel jaar rond. Wat groeit en bloeit er in de lente, zomer, herfst en winter? Welke dieren kun je tegenkomen in de tuin? Wat kun je veel maken van al die lekkere groentes en fruit! En vooral... zie dat je fijn buiten kunt spelen in de tuin. Geschikt voor kinderen vanaf twee jaar.

Lientje en de tuin van tante Jet, een jaar rond in moestuin', € 17,50. Ook verschenen: Het grote Lientje kleurboek en Het Lientje memoryspel. Informatie en bestellen: www.jetfrenken.nl

Internationaal Oud-Katholiek Congres in Bonn

Eén keer in de vier jaar komen oud-katholiekken vanuit heel de wereld samen om elkaar te ontmoeten tijdens het Internationaal Oud-Katholiek Congres. Dit jaar vindt het congres plaats in Bonn van 1-4 september 2022, onder het thema 'Voor het leven'.

PROGRAMMA Het congres begint op donderdag 1 september om 16.00 uur in de oude plenaire zaal van het World Conference Center Bonn. Daar staat een gevarieerd programma voor ons klaar met lezingen, workshops, diners en vieringen. Op zondag 4 september worden de congresdeelnemers uitgenodigd voor verschillende eucharistievieringen in oud-katholieke gemeenschappen in Bonn en omgeving.

TICKETS Het congres ticket van € 150,- is inclusief lunch en diner en geeft toegang tot alle officiële evenementen (inclusief de boottocht op de Rijn).

Meer informatie en inschrijven:
www.iakk2022.de

Meld je
nu aan!

JONGERENREIS

Vanuit Nederland organiseert het Oud-Katholiek Jongerenpastoraat een eigen jongerenprogramma voor jongeren in de leeftijd van 12-25 jaar.

WAT KUN JE VERWACHTEN?

- De hoogtepunten van het algemene congres (zoals de openings- en slotdienst)
- Spannende en speelse activiteiten in en om de fantastische stad Bonn
- Ontmoeting, ontspanning en verdieping
- Veel gezelligheid met elkaar en vrienden maken uit allerlei landen!

Meer weten? Ga naar www.oudkatholiek.nl/nieuws/2022/04/internationaal-oud-katholiek-congres-bonn/

Colofon

De *Oud-Katholiek* is een periodieke uitgave van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, verschijnt vier keer per jaar en wordt verspreid op alle oud-katholieke adressen in Nederland.

Redactie

Lisa Bakker, Marco Derks, Laurens Münch, Robert Frede, Jury Smit, Janneke van der Veer (eindredactie)
Tekstcorrectie: Adrie Paasen

Contact

Redactie *De Oud-Katholiek*,
Koningin Wilhelminalaan 5,
3818 HN Amersfoort, redactie@okkn.nl

Veilige kerk

De Oud-Katholieke Kerk Nederland hanteert een actief beleid om een veilige kerk te waarborgen. Alle informatie hierover is te vinden op www.oudkatholiek.nl.

Vertrouwenspersonen Oud-Katholieke Kerk

Marcel van der Vloet – marcel.vandervloet@okkn.nl
Tel.: 06 15 88 03 62

Mary Hallebeek – mary.hallebeek@okkn.nl

Tel.: 06 28 89 27 84

Zie verder: www.oudkatholiek.nl/organisatie/veilige-kerk/vertrouwenspersonen/

Vormgeving

Oblong grafisch ontwerp, Jet Frenken, www.jetfrenken.nl

Productie

Nilsson Goes, ISSN 01673963

Volgende nummer

Het volgende nummer verschijnt 23 december 2022

Giften

Giften zijn welkom op
NL06 ABNA 0214 1901 29
t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van
Nederland te Amersfoort
of door deze QR code te
scannen.

Blad niet ontvangen?

Stuur dan ook een mailtje
naar info@okkn.nl.

Verantwoording foto's (voor zover bekend)

Omslag en achterpagina: Bukhavets Mikhail, Shutterstock;
pag. 2: Erda Estremera, Unsplash; pag. 3: Shutterstock;
pag. 4: Catrina Davies; pag. 5: Shutterstock;
pag. 6, 8-9: Marjolein van Panhuys; pag. 11: Adriaan VI,
Jan van Scorel; pag. 12: Patrick Daniel; pag. 13: Abraham
Bloemaert – De wonderbaarlijke spijziging (1628);
pag. 15: Shutterstock; pag. 16: Arthur van der Leest;
pag. 20: Mark Kohn; pag.21: Jury Smit;
pag. 22: Jet Frenken

